

Stručni rad

KULTURNA BAŠTINA – ISTRAŽIVANJE I UPOZNAVANJE NA TERENU

**VIDA HOČEVAR, prof. zgodovine in sociologije
SREDNJA ŠOLA JOSIPA JURČIČA IVANČNA GORICA**

Sažetak:

Kulturna baština je dobro naslijeđeno iz prošlosti, koje definiramo kao odraz i izraz vrijednosti, identiteta, etničke pripadnosti, vjerskih i drugih uvjerenja, znanja i tradicija. Uključuje aspekte okoline što proizlaze iz međusobne interakcije između ljudi i prostora tijekom vrijeme. Baština je dokument o postojanju nacionalne i državne zajednice. Kulturnu baštinu cjelovito održavamo i promičemo je kao izvor gospodarskog, društvenog i lokalnog razvoja. Dužnost je svakog pojedinca da štiti, održava i prenosi baštinu mlađim generacijama. Zakon o zaštiti kulturne baštine određuje načine zaštite kulturne baštine i nadležnosti u njoj zaštiti s svrhom omogućavanja cjelovitog očuvanja baštine.

Ključne riječi:

kulturna baština, povijesno vrijeme i prostor, iskustveno učenje, usmeni izvori

1. UVOD

Općina Ivančna Gorica ima vrlo bogatu kulturnu baštinu.

S učenicima SŠ JJ Ivančna Gorica odlučili smo se da ćemo pogledati i istražiti najvažnije kulturno – povijesne znamenitosti u školskoj okolini.

Kulturno – povijesne znamenitosti odnose se na različita povijesna razdoblja: prapovijesti, naročito željezno doba, kada su na ovom području živjeli Iliri, doba Rimljana, iz koje ima mnogo materijalnih ostataka, razdoblje srednjeg vijeka pa sve do današnjih dana.

Kulturna baština:

- Kojina i važnost Ilirskih pokrajina
- Stična i cistercitski samostan Stična
- Virsko mesto i tumulusi
- Pristava nad Stično, gotička crkvica sv. Lamberta
- Šimenkovo brezno ili Lavričeva jama
- Ivančna Gorica i važnost Rimljana
- Šentvid pri Stični i tabor slovenskih zborova
- Malo Hudo i dr. Gregor Fedran
- Višnja Gora, srednjovjekovni grad
- Muljava, Josip Jurčič
- Gorenja vas, rodna kuća Mihe Kastelica, urednik Kranjske čbelice
- Krka, krška jama i turizam na rijeci Krki

2. UPOZNAVANJE KULTURNE BAŠTINE

Učenici su odabrali baštinu prema tome gdje žive kako bi mogli određenu znamenitost i sami pogledati, fotografirati i pitati stanovnike za važne informacije. S učenicima sam išla i sama na teren. Podatke su tražili u literaturi, na internetu, i konačno, i na terenu. Podatke su pomno bilježili i rezultate rada više puta donosili na uvid. Zatim smo ih zajedno pregledali i dodali nove upute i smjernice za rad. Nastala su vrlo bogata i slikovita pisana djela.

Vrlo važne kompetencije za njihov rad bile su:

iskustveno učenje, kreativnost, rad s drugima, motivacija i ustrajnost, aktivacija resursa.

Međutim, budući da je poznato da čovjek najviše zapamti nešto ako to i vidi, zajedno smo pogledali neke od znamenitosti u blizini škole. Učenici su svoj rad predstavili u razredu pomoću PPT prezentacije. Obilazak znamenitosti počeli smo pred SŠ JJ Ivančna Gorica. Prešli smo preko brdašca zvanog Kojina do cistercitskog samostana u Stični, nastavili do Vira pri Stični, gdje smo se popeli na Cvinger pa zatim u Ivančnu Goricu do željezničkog i autobusnog kolodvora pored kružnog toka, gdje se (odnedavno) nalazi rimski miljokaz.

U nastavku su predstavljeni kratki sažeci zadataka koje su pripremili i prezentirali učenici.

KOJINA je zaselak Vira pri Stični na kršnoj površini sjeverno od osnovne i srednje škole.

U zaseoku možemo vidjeti nekoliko starih stabla kruške tepke koja nas podsjećaju na prošla vremena i treba ih smatrati slovenskom kulturnom baštinom.

Tepka je voćka koja u Sloveniji raste od 18. stoljeća, kada je njezinu sadnju i upotrebu zapovjedila austrijska carica Marija Terezija. Poljoprivrednik koji nije poštovao njezine naredbe bio je zbog toga pretučen - otuda i naziv stabla. Također je naredila da se ih zasadi uz glavne putove kako bi putnici mogli jesti plodove. Svojom naredbom carica je htjela smanjiti glad među običnim ljudima. [8]

Prema mišljenju stanovništva ime zaseoka Kojina formirano je početkom 19. stoljeća, to je za vrijeme Ilirskih pokrajina, zahvaljujući Francuzima koji su se tada nalazili u našim krajevima, budući da se pretpostavlja da su na području zaseoka ili u njegovoj blizini pokopavali konje. [10]

Put nas je dalje vodio do cistercitskog samostana u Stični koji smo također posjetili pod vodstvom kustosa. Čuli smo zanimljivo izlaganje o nastanku, djelovanju, privremenom zatvaranju samostana i njegovoj današnjoj svrsi.

STIŠKA OPATIJA (STIČKA OPATIJA) počela se graditi 1132. godine. Za pravnu uspostavu u godinama 1135./1136. pobrinuo se akvilejski patrijarh Peregrin. Prvi redovnici došli su u Stičnu iz Burgundije, što je bila domovina cistercitskog reda. Turske provale u drugoj polovini 15. stoljeća nanijele se samostanu puno štete. U 17. stoljeću doživio je veliki procvat, no 6. listopada 1784. godine austrijski ga je car Josip II. raspustio. Obnovom 1898. godine u njemu se ponovno nastavio redoviti redovnički život. Kroz cijelu svoju povijest samostan nije bio samo vjersko nego i kulturno i umjetničko žarište. [7]

U 15. stoljeću u samostanu je nastao poznati Stički rukopis.

U samostanu je djelovala i glazbena škola u sklopu teološke škole za obrazovanje svećenika u kojoj je skladatelj Jakob Gallus Petelin vjerojatno stekao prvo glazbeno obrazovanje. U

samostanu se nalazi vjerski muzej koji je odraz slovenske vjerske kulture kroz stoljeća. [9]

Stički redovnici bavili su se i ljekarstvom, a najpoznatiji je bio otac Simon Ašič.

Danas, unatoč malom broju redovnika, Stična živi i razvija se u važno duhovno i kulturno središte. U Stični se svake godine okuplja i katolička mladež. Nakon obilaska samostana nastavili smo put prema Viru pri Stični, gdje smo posjetili Virski mjesto.

Fotografija br. 1: Učenici na samostanskom dvorištu.

VIRSKO MESTO bilo je najveće naselje na području Slovenije u doba Ilira, bilo je mnogo veće od kasnije rimske Emone.

Prapovijesno naselje (vrijeme starije željezne dobe) s lokalnim imenom Cvinger leži na niskom planinskom grebenu iznad Vira pri Stični. Okruženo je zidom koji je prepoznatljiv kao moćni nasip visok do 6 m ili kao izrazita terasa, a duljine je 2,04 km. Tumulusi, koji pripadaju naselju, imaju oko 130 humaka smještenih južno od gradine. [8]

Nakon posjete Virskom mestu otišli smo do centra Ivančne Gorice, gdje smo vidjeli rimski miljokaz.

Rimljani su kamene **MILJOKAZE** postavili tijekom gradnje cesta i njima su označavali udaljenost između rimskih gradova i Rima. Na području današnje Ivančne Gorice sačuvano je više arheoloških nalaza koji svjedoče o rimskoj cesti. Ovdje je tekla trasa rimske ceste Emona – Neviodunum što je povezivala današnju Ljubljanu i Drnovo pri Krškem. Miljokaz je sačuvan zahvaljujući stičkom opatu Lovrencu Zupanu koji ga je dao preoblikovati u obilježje, stoga je nazvan i opatovo obilježje. [8]

PRISTAVA NAD STIČNO poznata je kao lijepa izletnička točka i vidikovac.

Iznad sela nalazi se Partizanski dom, izgrađen 1963. godine u spomen na herojske događaje u Drugom svjetskom ratu. U tom su domu Igor Bavčar, Vinko Beznik, Janez Janša, Jože Kolenc i Tone Krkovič kao zapovjedništvo Manevrske strukture Narodne zaštite RS (Manevarske strukture Narodne obrane RS) usvojili prvi tajni plan upotrebe jedinica što je predviđao obranu Slovenije u slučaju agresije JLA. Ideje plana ostvarene su u ratu za Sloveniju u lipnju i srpnju 1991. godine. [5]

Na Pristavi se nalazi crkva sv. Lamberta. Podignuta je na mjestu nekadašnjeg dvorca u kojem je boravila takozvana „Gospođa od Pristave“, vojvotkinja Virida Visconti iz Milana. Bila je supruga austrijskoga vojvode Leopolda III., posljednjeg vojvode Koruške, koji je 1414.

godine ustoličen na Gosposvetskom polju prema tradicionalnom načinu ustoličivanja vojvoda Koruške. Bila je dobrotvorka sirotinji, a svoju je imovinu ostavila samostanu u Stični. Sahranjena je u samostanskoj crkvi u Stični. [4]

Fotografija br. 2: Partizanski dom u Pristavi. Fotografija br. 3: Crkva sv. Lamberta.

ŠIMENKOVO BREZNO (ŠIMENKOV PONOR) ili LAVRIČEVA JAMA u Mekinjah nad Stičnom

Prvi podaci o istraživanju špilja pojavili su se u novinama 1933./34., a istraživači su bili tamošnji stanovnici, no njihova imena nisu poznata. Speleolozi Jamarskog kluba Železničar (Speleološkog kluba Železničar) iz Ljubljane latili su se istraživanja 1993. godine. Iste godine oko ulaza u špilju izliven je betonski okvir i postavljena željezna vrata. Smrtonosna nesreća speleologinje Špele Klemen u jednom od špiljskih sifona u prosincu 1997. godine prekinula je daljnja istraživanja. Prema dosadašnjim mjerenjima, špilja je duga 920 m, a duboka 104 m. [6]

ŠENTVID PRI STIČNI staro je naselje koje se prvi put spominje 1132. godine, kada je sagrađen samostan u Stični. Šentvid se u starim listinama spominje kao St. Viti, Sand Weith, Sancto Witi, Št. Vid. U rimsko doba na području Šentvida bilo je nekoliko manjih posjeda. Stanovnici su bili Kelti koji su preuzeli rimsku kulturu.

U 6. stoljeću naselili su se Slaveni. Slaveni su bili pogani koji su štovali boga svjetla – Svetovida. Prije 1000. godine prešli su na kršćanstvo, a kršćanski misionari donijeli su štovanje novog sveca - svetog Vida. Selo je po njemu dobilo ime Sveti Vid pri Stični i nakon završetka rata Šentvid pri Stični. [8]

Od 1970. godine dalje svake godine u lipnju održava se Tabor pevskih zborov (Tabor pjevačkih zborova), kada se na pozornici pored Osnovne škole Ferdo Vesel okupljaju pjevači iz Slovenije i susjednih zemalja. Ferdo Vesel, slovenski slikar, rođen je 18. svibnja 1861. u Ljubljani, a umro je 28. srpnja 1946.

MALO HUDO – selo se prvi put spominje 1356. godine kao Vila Posem.

Fedransbergov dvorac prvo je bio pošta i gostionica, a ime je dobio po Gregoru Fedranu. Budući da je kuća stajala pored glavne ceste što je spajala Ljubljanu i Novo mesto, u njoj su

se zaustavljali brojni putnici. Poštom je pokrivala svu bližu i dalju okolinu. [3]
 Prema usmenoj predaji, carica Marija Terezija i prestolonasljednik Josip II. jednom su prenoćili u ovoj kući dok su putovali za Karlovac. U znak zahvalnosti na gostoprimstvu, Gregoru Fedranu uručena je plemićka titula i nešto posjeda. Bio je vrlo priznat liječnik opće prakse za šire područje Dolenjske.

U svojoj kući nije imao ambulante, već je vršio kućne posjete pacijentom.

Na početku je do pacijenata išao pješice, zatim konjem i na kraju automobilom.

Nakon smrti dr. Fedrana njegov sin, koji sada živi u Americi, naslijedio je imovinu.

Seljaci smatraju da je ova kuća jedna od najstarijih još stojećih kuća na tom području.

Vrlo je velika jednokatnica s dva polukružna kamena portala. Kuća ima mnogo soba, hodnika, prozora i troja ulazna vrata, dvojna s glavne ceste i jedna iz vrta. [10]

Danas u kući nema stanara. Budući da nitko ne brine za nju, u lošem je stanju.

Fotografija br. 4: Fedranova kuća, Malo Hudo.

VIŠNJA GORA - srednjovjekovni grad

Nađeni ostaci iz prijelaza iz brončanog u željezno doba dokazuju da su okolinu Višnje Gore već rano naseljavali Iliri i Kelti.

U rimsko doba na području današnjeg grada postojalo je vojno naselje Magnisna. Car Fridrik III. je Višnju Goru 1444. godine proglasio za trg. Zbog turskih provala morali su pomaknuti trg na više brdo.

Izgradili su zidine i obrambene kule, što je bio i uvjet za dobivanje gradskih prava.

Fridrik III. je 1478. godine dodijelio gradska prava tadašnjom trgu zbog strateški važne uloge u obrani od turskih provala.

Prema mišljenju stanovnika Višnja Gora je slovensko ime iz vremena turskih provala, kada su stanovnici doline uzvikivali: "Više na Goru" i bježali na brdo.

Godine 1496. Višnjani su osnovali gradsku školu, a imali su i svoj sud.

Puž, uzor ustrajnosti i mudrosti, već je stoljećima simbol grada Višnje Gore. Legenda kaže da su višnjanski plemići pronašli ranjenog mletačkog plemića i njegovali ga u višnjanskom dvorcu. Zahvalna plemićka obitelj donijela je bogate darove iz Mletaka, između ostaloga i zlatnog puža posutog dragim kamenjem. No dragocjeni puž je ubrzo nestao. Mudri gradski oci izradili su novoga i prikovali ga za lanac u vjeri da će tako biti dobro zaštićen. No i tome se izgubio trag. Sjećanje na njega preraslo je u legendu. [2]

U Višnjoj Gori živio je Janez Cigler, autor prve slovenske pripovijetke Sreća u nesreći, koja je prvi put objavljena 1836. godine. Osnovnu školu u Višnjoj Gori pohađao je i Josip Jurčič.

MULJAVA I JOSIP JURČIČ

Naselje je bilo naseljeno već u 3. ili 4. stoljeću.

Muljava je najpoznatija po gotičkoj crkvi Marije Vnebovzete (Uznesenja Blažene Djevice Marije) te po književniku Josipu Jurčiču, koji je rođen u Muljavi 4. ožujka 1844. godine.

Vlada Republike Slovenije je na prijedlog Ministarstva kulture proglasila 2021. godinu godinom Josipa Jurčiča. Inicijativu ministarstvu dala je Općina Ivančna Gorica.

Crkva Marije Vnebovzete (Uznesenja Blažene Djevice Marije) sagrađena je u 15. stoljeću.

Prvi put se spominje u turskoj zemljišnoj knjizi 1463. godine. Turci su ju napali 1475. godine. Ovo vrijeme opisuje Josip Jurčič u djelu Jurij Kozjak. [8]

Na Muljavi se održavaju mnogi tradicionalni događaji:

- u ožujku se obilježava godišnjica rođenja književnika Josipa Jurčiča, ispred Jurčičeve rodne kuće tada se održava događaj pod nazivom "Poklon rojaku" ("Poklon sunarodnjaku"),
- u Muljavi se prve subote u ožujku završava Jurčičev pohod (start u Višnjoj Gori),
- svakog ljeta stanovnici Muljave iz Jurčičevih djela (npr. Krijumčar, Domen, Deseti brat) organiziraju igre na otvorenom (lipanj i srpanj 2021).

Fotografija br. 5: Jurčičev posjed u Muljavi

GORENJA VAS, rodna kuća Mihe Kastelica, urednika Kranjske čbelice

U zid kuće s kućnim brojem 9 ugrađena je spomen-ploča koja podsjeća da je u toj kući rođen slovenski pjesnik, narodni preporoditelj i urednik Kranjske čbelice Miha Kastelic (1796. - 1868.). Izdavanjem Kranjske čbelice zaslužan je za preporod slovenskog književnog stvaralaštva. To mu je priznao Prešeren u sonetu Mihi Kastelicu. [1]

Fotografija br. 6: Rodna kuća Mihe Kastelica

KRKA, KRŠKA JAMA I TURIZAM NA RJECI KRKI

Selo Krka nastalo je 1953. godine spajanjem dva sela: Gmajne i Videma.

U obližnjem selu Gradiček izvire rijeka Krka koju zovu i ljepotica Dolenjske. Duga je otprilike 94 km.

Krka je jedina slovenska rijeka koja u svom koritu stvara sedru. Pomoću njega stvara različite otoke, barijere i pragove preko kojih voda pada u slapu. Ovo je posebice zanimljivo za one koji žele istraživati rijeku čamcima ili kajacima.

Krška jama otvara se iznad izvora rijeke Krke sjeverno od sela Gradiček. Ovo je vodoravna špilja iz koje, kada pada jaka kiša, mogu rigati podzemne vode.

Prvi koji je zabilježio svoj posjet Krškoj jami bio je Janez Vajkard Valvasor u drugoj polovici 17. stoljeća. Špilja je duga 200 m i široka 30 m, a na kraju se nalazi sifonsko jezero dugo 30 m. [8]

Važna djelatnost na Krki je turizam, osobito poznata je vožnja kajakom.

Turiste privlače i festival Krka (međunarodni ljetni festival glazbe, kazališta i lutaka na izvoru Krke) i crkva sv. Kozme in Damijana (sv. Kuzme i Damjana).

3.METODE ISTRAŽIVANJA

Srednješkolci su u svom radu koristili različite metode istraživanja:

a)metoda analize dokumenata = prikupili su različitu literaturu o određenoj temi in potražili podatke u njoj, koje su zatim sustavno uredili.

b)metoda ispitivanja = koristili su nestrukturirani intervju u kojem pitanja nisu bila unaprijed pripremljena. Pitanja, koju su postavljali mještanima bila su potpuno slučajna, spontana.

c)etnografska metoda odnosno metoda slušanja, putem koje su učenici čuli informacije od mještana bez da bi ih sami išta zapitkivali.

d)metodu promatranja samih znamenitosti i fotografiranja tih znamenitosti. Fotografije su priložili istraživačkom radu.

4. ZAKLJUČAK

Učenici su bili jako zadovoljni rezultatima svog rada. Upoznali su bogatu kulturnu i povijesnu baštinu u okolini svoje škole. Bili su oduševljeni terenskim radom i susretima sa stanovnicima, a dobili su i bogate usmene informacije.

Nakon prezentacije bili su mišljenja da je takav način upoznavanja kulturne baštine mnogo zanimljiviji i učinkovitiji nego da su samo pregledavali literaturu i podatke na internetu. Smatrali su da je potrebno očuvati kulturno-povijesno naslijeđe i pobrinuti se da ga upoznaju i mlađi naraštaji. Pogotovo se je potrebno pobrinuti za očuvanje usmenih izvora, još posebno kakvih priča i legendi.

Stanovnici Općine Ivančna Gorica mogu se ponositi svojom kulturnom baštinom.

Njihova je dužnost brinuti se za baštinu, čuvati je i prenositi je mlađim naraštajima.

5. LITERATURA I IZVORI

- [1.] Glavan, M. (1990). Miha Kastelic, Ljubljana
- [2.] Groznik, P. (2008). V Višnjo Goro, Krajevna skupnost Višnja Gora
- [3.] Jakič, I. (1999). Vsi slovenski gradovi, Ljubljana, DZS
- [4.] Janežič, Ivan-Kraljev. (2004). Gospa s Pristave, Stična: Cistercijanska opatija
- [5.] Lampret, M. (1971). Pristava nad Stično, Krajevni leksikon Slovenije, DZS, Ljubljana
- [6.] Naše jame 41. (1999). Glasilo Jamarske zveze Slovenije, Ljubljana
- [7.] Nadrah, A. (1981). Stiška opatija, Opatija Stična
- [8.] Savnik, R. (1971). Krajevni leksikon Slovenije, DZS, Ljubljana
- [9.] Zadnikar, M. (1969). Stiški samostan, Ljubljana, Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije
- [10.] usmeni izvori stanovnika

Fotografije: Vlastita arhiva